

Титенко О. А.,
аспірант кафедри політичної економії
обліково-економічних факультетів,
Київський національний економічний
університет імені Вадима Гетьмана

ІНФОРМАЦІЙНА ЕКОНОМІКА В УКРАЇНІ: СУЧАСНИЙ СТАН, ПРОБЛЕМИ ТА ШЛЯХИ ПОДАЛЬШОГО РОЗВИТКУ

Tytenko O.A.,
postgraduate student, Kyiv
National Economic University
named after Vadym Hetman

INFORMATION ECONOMY IN UKRAINE: MODERN STATE, PROBLEMS AND WAYS OF FURTHER DEVELOPMENT

АНОТАЦІЯ. У статті проведено аналіз сучасного стану інформаційної економіки в Україні, визначено її проблеми та можливості подальшого розвитку. Зроблено висновок, що подолання зазначених у цій статті проблем, разом з підвищенням уваги держави до проблем розвитку інформаційної економіки в країні дозволить позитивно вплинути на основні економічні показники, прискорити темпи соціально-економічного розвитку країни, підвищити продуктивність праці у ряді галузей промисловості, поліпшити якість життя населення завдяки розвитку в країні економіки нового типу – інформаційної економіки.

КЛЮЧОВІ слова: інформація, економіка, ринок, розвиток, проблеми, держава.

ANNOTATION. This article analyzes the current state of the information economy in Ukraine, its problems and possibilities for further development. It is concluded that overcoming identified in this article problems, along with increased government attention to the problems of development of the information economy in the country will have a positive impact on major economic indicators, to accelerate the pace of socio-economic development of the country, to increase productivity in a number of industries, to improve the quality of life of the population due to the development in the country a new type of economy – the information economy.

KEYWORDS: information, economy, market, development, problems, state.

Постановка проблеми. У сучасних умовах інформаційні ресурси та інформаційно-телекомунікаційні технології стають найважливішим джерелом зростання та підвищення рівня конкурентоспроможності економіки.

У зв'язку з цим більшість країн пов'язує подальшу стратегію свого розвитку з переходом до інформаційної економіки. Більш того, на сьогоднішній день процес становлення нової економічної системи носить повсюдний характер. Найбільших успіхів у переході до інформаційної економіки досягли розвинені країни, зокрема, США, країни ЄС і Японія.

Процес становлення інформаційної економіки – це складне комплексне явище, пов'язане із змінами у системі продуктивних сил і суспільних відносин. З одного боку, у сфері інформаційних технологій став дещо знижуватися позитивний ефект від їх використання. З другого боку, у сфері інноваційних досліджень за інформаційно-телекомунікаційними технологіями зберігаються лідируючі позиції. В результаті впливу цих суперечливих тенденцій і пошуку найбільш перспективних варіантів подальшого розвитку країн актуальними стають дослідження у галузі інформаційної економіки.

Особливого значення такі дослідження набувають для України. Останнім часом у країні стали спостерігатися деякі інфраструктурні зміни в бік інформатизації, збільшується рівень комп'ютеризації як домашнього, так і корпоративного секторів, зростає кількість інноваційно активних підприємств. Більш того, наша країна володіє значним інтелектуальним потенціалом. Між тим, частка України у світовому випуску наукомісткої продукції становить всього 0,3 %.

Тому важливою та складною задачею, що стоїть перед економічною теорією, є дослідження процесів переходу до формування нової економічної системи – інформаційної економіки.

Аналіз попередніх досліджень. Незважаючи на те, що з наукової точки зору теорія інформаційної економіки стала досліджуватися порівняно недавно (з середини ХХ століття), вона вже має свою історію. Вперше термін «інформаційна економіка» був використаний у 1976 році співробітником Стенфордського центру міждисциплінарних досліджень американським економістом Марком Поратом [11], хоча у більш ранніх роботах [9, 10] йшлося про формування у ХХ ст. економіки нового типу, яка заснована на знаннях, інтелектуальному капіталі та інформатизації соціально-економічних і суспільних процесів.

Становлення теорії інформаційної економіки як інформаційної парадигми почалося ще з 1960-х рр. і набуло подальшого свого розвитку у 1970-90-х рр., зокрема, починаючи з досліджень Ф. Махлупа, М. Пората та появи численних наукових публікацій з цієї проблематики визнаних зарубіжних та вітчизняних економіс-

тів та соціологів Д. Белла, М. Кастельса, Дж. Стігліца, Т. Стоунера, Е. Тоффлера, Ю. Зайцева А. Маслова, Л. Мельника, В. Мунтіяна, В. Савчука, А. Чухно, Л. Федулової та ін. У згаданих роботах тією чи іншою мірою і на різних теоретико-методологічних засадах аналізуються різноманітні аспекти формування та функціонування постіндустріального, інформаційного суспільства та економіки.

Слід зазначити, що незважаючи на досить широку концептуальну базу дослідження інформаційної економіки, багато теоретико-методологічних питань залишаються дискусійними і потребують подальшого уточнення та обґрунтування, зокрема, вимагають уточнення питання, що стосуються сучасного стану інформаційної економіки в Україні, а також перспектив її розвитку в Україні.

Таким чином, метою статті є аналіз стану розвитку інформаційної економіки в Україні, проблем і можливостей її подальшого розвитку.

Виклад основного матеріалу. Безпрецедентна за масштабами та якісними характеристиками глобальна інфраструктура інформаційних та інформаційно-комунікативних технологій перетворилася на технологічне підґрунтя глобальних трансформацій у повсякденному житті людей та суспільств.

Окрім небачених раніше можливостей для підвищення матеріального добробуту людства, сучасні інформаційні технології (ІТ) спричинили появу та інтенсивне поширення принципово нових моделей економічної інтеграції, комунікації, суспільно-економічної активності, способу життя, освіти тощо.

На початку ХХІ століття інтерес до інформації також багато в чому пов'язаний з формуванням сучасного інформаційного суспільства і, як наслідок, інформаційної економіки, коли інформація чітко стала присутньою у всіх сферах економічного життя, стала розглядатися як найважливіший економічний ресурс.

З цього приводу М. Кастельс зазначає, що економіка нового типу, яка склалася в останні два десятиліття, є з одного боку інформаційною, а з другого – глобальною.

Інформаційною сучасна економіка стає остільки, оскільки продуктивність і конкурентоспроможність факторів чи агентів у цій економіці (будь-то фірма, регіон чи нація) залежать, в першу чергу, від їх здатності генерувати, обробляти й ефективно використовувати інформацію, засновану на знаннях. Глобальна – тому що основні види економічної діяльності, такі як виробництво, споживання і циркуляція товарів і послуг, а також їх складові

(капітал, праця, сировина, управління, інформація, технологія, ринки) організуються у глобальному масштабі безпосередньо або з використанням інформаційних мереж, що пов'язує економічних агентів. І нарешті, інформаційна та глобальна – тому що в нових історичних умовах досягнення певного рівня продуктивності та існування конкуренції можливо лише всередині взаємозалежної глобальної мережі [5, с. 81].

Незалежно від існуючих трактувань поняття інформатизації нами виділені такі основні її напрями: розвиток телекомунікацій і засобів зв'язку, розвиток систем комп'ютеризації та програмування, підвищення комп'ютерної грамотності населення країни, розвиток глобальних інформаційних мереж (рис. 1).

Рис. 1. Напрями інформатизації як джерело переходу та розвитку інформаційної технології

Основу інформаційної економіки становлять наукоємні галузі, які виробляють продукцію з високою інтелектуальною ємністю. Інформаційна економіка характеризується підвищенням ролі сектора інформаційних послуг і відповідними змінами у національному господарстві. Саме інформаційний сектор є основою для поступової трансформації традиційних форм господарювання в економічну систему інформаційного типу.

Нова економіка, як зазначає А.А. Чухно, характеризується якісно новою структурою, коли на зміну матеріальному виробництву

ву, яке було основою індустріальної економіки, приходять економіка постіндустріальної епохи, яка пов'язана з таким науково-технологічним рівнем економіки, за якого порівняно незначна частка зайнятих у матеріальному виробництві забезпечує обсяги матеріальної продукції, які задовольняють потреби суспільства і її експорт. Це створює можливості для того, щоб основна маса зайнятих зосередилася у сфері послуг, тобто нематеріальному виробництві (освіта, наука, культура та інші галузі), які безпосередньо служать задоволенню потреб людини, її всебічному розвитку [8].

На думку Л.Є. Довгань та І.П. Малик розбудова інформаційної економіки має здійснюватись перед усім шляхом консолідації інформаційно-технологічних і комунікаційних галузей, що розвиваються бурхливими темпами та сучасних високотехнологічних матеріальних виробництв, які найтіснішим чином пов'язані із процесами інформатизації суспільства [1].

Таким чином, ключовим сектором «нвої» економіки є сектор інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ), що забезпечує створення, передачу, використання і аналітичну обробку знань та інформації. Телекомунікаційна інфраструктура перетворюється на умову, що визначає рівень конкурентоспроможності продукції і послуг промисловості. ІКТ-сектор перевищив у світі сумарні обсяги нафтової та сталеливарної промисловості.

Це підтверджує і статистика зростання: в останні роки доходи ІТ-компаній на світовому ринку інформаційних технологій зростали у середньому на 8% у рік, при середньому темпі зростання світового ВВП – 3%, що призвело до збільшення частки галузі у структурі ВВП країн світу [6].

Україна не залишилася осторонь цих процесів, за останні роки в країні створені серйозні передумови і умови для формування і розвитку основ інформаційного суспільства та інформаційної економіки:

- сформувався і швидко розвивається вітчизняний ринок інформаційних і комунікаційних технологій, продуктів і послуг;

- сформовано співтовариство компаній і фірм, що ведуть професійну діяльність на ринку ІКТ та обслуговують усі сегменти цього ринку;

- українськими компаніями накопичено певний досвід реального виробництва товарів і послуг, які використовують сучасні ІКТ;

- створено базис для законодавчого та нормативного забезпечення розвитку ІКТ;

— значною мірою комп'ютеризовані багато галузей господарства, зокрема банківська сфера і сфера державного управління;

— у суспільній думці складається розуміння актуальності завдання використання ІКТ у реальному бізнесі, у політиці та управлінні, охороні здоров'я і культурі, в науці і освіті тощо.

Однак обсяг ІТ-ринку України не порівнянний з показниками, які демонструють країни – лідери у цій галузі (табл. 1).

Таблиця 1

**ДИНАМІКА ОБСЯГІВ ІТ-РИНКІВ ДЕЯКИХ КРАЇН У 2013—2014 РР.,
МЛРД. ДОЛ. (СКЛАДЕНО ЗА ДАНИМИ [4, 7])**

Роки	США	Японія	Китай	Німеччина	Україна
2013	470	290,1	240,2	76,1	22,9
2014	490,5	312,7	270,9	79,5	12,23

Якщо ж розглянути внесок суб'єктів ІТ-ринків в структуру ВВП, то можна зробити висновок, що і у цьому аспекті Україна програє розвинутим країнам світу.

Таблиця 2

**ВНЕСОК СУБ'ЄКТІВ ІТ-РИНКІВ В СТРУКТУРУ ВВП,
% (СКЛАДЕНО ЗА ДАНИМИ [2])**

Роки	США	Японія	Китай	Німеччина	Україна
2013	13,3	17,1	10,2	7,1	1,79
2014	14,1	16,9	11,2	9,7	1,24

У структурі українського обсягу послуг послуги інформаційно-телекомунікаційної сфери становили 23%. Із загального обсягу наданих послуг у сфері інформації і телекомунікацій 26,2% – це послуги, надані [3].

У той же час сучасні реалії соціально-економічного і політичного розвитку України негативно впливають на розвиток інформаційної економіки. Аналітики стверджують, що український ІТ-ринок за 2014 рік скоротився удвічі – зниження обсягів за різними напрямками оцінюється від 30 до 50% (табл. 3).

За рівнем продажів 2014 рік для українського ІТ-ринку став одним з найбільш складних за останнє десятиліття. Безліч зовнішніх факторів (економічних, політичних, військових), що не залежать від представників бізнесу, безпосередньо вплинули на стан ринку та економіки в цілому.

**ПОРІВНЯННЯ ПОКАЗНИКІВ ІТ-РИНКУ,
МЛН. ДОЛ. США (СКЛАДЕНО ЗА ДАНИМИ [4])**

Категорія	2013	2014	Зростання
Обладнання	2290	1223	-47%
Програмне забезпечення	305	192	-37%
ІТ-послуги	320	187	-42%
Захист та зберігання інформації	5,8	8,1	+40%
Всього ІТ	2921	1610	-45%

Крім зазначених вище факторів нами були виділені кілька найбільш важливих груп умов, що сприяють і гальмують розвиток інформаційної економіки в сучасній Україні.

До першої групи умов можуть бути віднесені роль держави у процесі розвитку інформаційного сектору економіки, а також державна політика і стратегії, прийняті в інформаційній галузі. Зазначені умови мають як стимулюючий, так і гальмуючий (владний нігілізм, адміністративні бар'єри, корупція) характер щодо розвитку інформаційної галузі. Відповідно адекватна політика інформатизації має розглядатися як фундаментальна передумова створення в Україні економіки інформаційного типу.

До другої групи слід віднести національні особливості України – географічні, етнічні, ментальні, соціально-демографічні, історико-культурні тощо. Вони мають істотний вплив на формування та розвиток інформаційної економіки в країні, оскільки довгий час Україна була країною, в якій інформаційна складова розглядалася як побічний результат економічної діяльності. Крім того розвиток інформаційної економіки істотно обмежується недосконалою галузевою структурою народного господарства країни, пріоритетним розвитком сировинних виробництв, погіршенням вітчизняної системи освіти і науки, географічними особливостями країни, високим ступенем техніко-технологічної диференціації найважливіших галузей і виробництв, наявністю безлічі адміністративних бар'єрів і т. ін. Відповідно постає завдання активного розповсюдження світового досвіду розбудови інформаційної економіки шляхом створення широкої системи інформаційної освіти, в якій мають набувати досвіду управління інформаційними процесами державні службовці, менеджери вищої та середньої ланки.

Третю групу утворюють нормативно-правові умови розвитку інформаційної економіки, які в сучасних умовах є, скоріше, перешкодою для формування і розвитку в Україні інформаційної галузі. Сюди слід віднести як державні та регіональні документи – концепції, доктрини, стратегії, сценарії розвитку, так і законодавчі і нормативно-правові акти, що мають відповідний статус і значення.

Четверта група виділена на основі розуміння і трактування більшістю авторів інформації як однієї з найважливіших умов розвитку інформаційної економіки, з чим важко погодитися, оскільки інформація на ринку виступає, передусім, як товар, як благо. Умовою розвитку інформаційної економіки в даному випадку буде виступати не сама інформація, а ступінь її доступності, досконалість інфраструктури і каналів її поширення. А з цим аспектом безпосередньо пов'язане існування п'ятої групи умов.

У п'яту групу умов розвитку інформаційної економіки слід включити інформаційну асиметрію як своєрідний каталізатор процесів, що відбуваються в інформаційному секторі. В силу того, що основним критерієм високого рівня розвитку інформаційної економіки є загальнодоступність інформації та комп'ютерна грамотність населення, подолання цифрової нерівності і розриву між окремими суб'єктами інформаційних відносин стає найбільш важливою проблемою, яка стоїть на шляху української влади.

Таким чином, аналіз процесів становлення інформаційного суспільства дозволяє виділити такі принципи його формування з позицій державної участі.

1. Інформаційну і телекомунікаційну інфраструктуру, як правило, формує приватний сектор і для цієї діяльності характерні високі фінансові ризики. Державі в цьому плані слід створювати необхідні умови для розвитку приватної ініціативи шляхом гарантування інвестицій, податкових пільг, сприяння у кредитуванні і т. ін.

2. Необхідно визначити роль і місце ІТ-технологій в програмах щодо вдосконалення державного будівництва. Загальне підвищення ефективності та дієвості органів державної влади слід будувати на основі широкого використання новітніх ІТ-технологій.

3. Держава, як власник великого масиву інформації, зібраної на кошти платників податків, потребує чітко сформульованої політики щодо умов їх надання як діловим колам, так і населенню.

4. Потрібен контроль за створенням інформаційних систем у державних органах, створення механізму проведення фінансової, соціально-економічної і технологічної експертизи пропонує проектів. Правильна політика держави в цьому питанні дозволить їй виступити каталізатором загального інформаційного розвитку, прикладом для наслідування регіональним адміністраціям.

Кожен з перерахованих вище принципів є і завданням, яке необхідно вирішити при інтеграції країн у глобальне інформаційне суспільство.

Основою шляху інтеграції у глобальне інформаційне суспільство, на нашу думку, має стати розширення і поглиблення інформатизації всіх сфер суспільно-економічного буття, орієнтація суспільної свідомості на особливості діяльності в інформаційному суспільстві, формування ринку інформаційних продуктів і універсальних інформаційних послуг та технологій, навчання різних категорій населення вмінню отримувати і ефективно використовувати інформацію.

Висновки. Сучасні показники динаміки економічного розвитку України наочно демонструють той факт, що у країні починає складатися спеціалізований сектор економіки, заснований на виробництві, розповсюдженні, обміні і споживанні інформації. Однак, нині, в цій сфері є низка проблем, які потребують вирішення, що є особливо актуальним в сучасних умовах цивілізаційного розвитку.

В сучасній глобальній економіці ігнорування вимог, які диктуються принципово новою комунікативно – інформаційною ситуацією, що склався у світі, неминуче призведе до втрати нашою країною перспектив увійти у перелік економічно та соціально – розвинутих країн, витисне державу на узбіччя техніко – технологічного, наукового, інтелектуального прогресу, в значній мірі дискредитує ідею всебічного та гармонійного людського розвитку.

Подолання зазначених у цій статті проблем разом з підвищенням уваги держави до проблем розвитку інформаційної економіки в країні дозволить позитивно вплинути на основні економічні показники, прискорити темпи соціально-економічного розвитку країни, підвищити продуктивність праці в ряді галузей промисловості, поліпшити якість життя населення завдяки розвитку в країні економіки нового типу – інформаційної економіки.

Література

1. Довгань Л.Є. Інституціональні аспекти розвитку інформаційної економіки [Електронний ресурс] / Л.Є. Довгань, І.П. Малик // Економічний вісник Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут». – 2013. — № 10. — С. 3—9.
2. Доля ІТ в ВВП України в прошлому році склала 1,24% [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.unn.com.ua/ru/news/1318416-chastka-it-u-vvp-ukrayini-torik-sklala-1-24>
3. Доходы от предоставления услуг в сфере информации телекоммуникаций за январь – декабрь 2014 года [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://dstszi.kmu.gov.ua/dstszi/control/ru/publish/article;jsessionid=83DE5B9F97ED397726A4E89E3FBF95CF.app1?art_id=121067&cat_id=119127
4. ИТ-рынок: итоги 2014 года, прогнозы на 2015 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://itvesti.com.ua/analitica/blesk-i-nishcheta-otechestvennogo-it-rynka-itogi-2014-goda-prognozy-na-2015>
5. Кастельс М. Информационная эпоха: экономика, общество и культура / Пер. с англ. под науч. ред. О. И. Шкаратана; Гос. ун-т. Высш. шк. экономики. – М., 2000. – 606 с.
6. Литвин А. Є. Тенденції розвитку світового ринку інформаційних технологій [Електронний ресурс] / А. Є. Литвин // Теоретичні і практичні аспекти економіки та інтелектуальної власності. – 2011. – Вип. 2. – С. 132–137. – Режим доступу: <http://eir.pstu.edu/bitstream/handle/123456789/4299/стр.132.pdf?sequence=1>
7. Національний інформаційний простір України: проблеми формування та державного регулювання: Аналітична доповідь [Електронний ресурс] // Національний інститут стратегічних досліджень при Президенті України – Режим доступу: <http://www.niss.gov.ua/articles/1472/>
8. Чухно А. А. Поєднання індустріального ринкового та інформаційного постіндустріального типів розвитку: теорія і практика / А. А. Чухно //зб. наук. праць. – Спец. вип. Методологічні проблеми сучасної політичної економії / Київський нац. екон. ун-т ім. В. Гетьмана; відп. ред. О. О. Беляєв. – К.: КНЕУ, 2011. – С. 40–52.
9. Hoso Asahi. Joho sango ron. Information Industry Theory: Dawn of the Coming Era of the Ectodermal Industry / Hoso Asahi, Umesao Tadao. – Tokyo.: VP, 1963. – 156 p.
10. Machlup F. The Production and Distribution of Knowledge in the United States / F. Machlup. – NJ.: Princeton, 1962.
11. Porat M.U. The information economy: Definition and Measurement. – Washington DC: Unated States Department of Commerce, 1977.

Reference

1. *Dovhan L., Malyk I.* (2013). Institutional Aspects Of Information Economy Development. Retrieved from http://nbuv.gov.ua/j-pdf/-evntukpi_2013_10_3.pdf. [in Ukrainian]
2. The share of IT in GDP in Ukraine in the past year was 1.24%. Retrieved from <http://www.unn.com.ua/ru/news /1318416-chastka-it-u-vvp-ukrayini-torik-sklala-1-24>. [in Russian]
3. Revenues from the provision of services in the field of telecommunications data for January — December 2014. Retrieved from http://dstszi.kmu.gov.ua/dstszi/control/ru/publish/article;jsessionid=83DE5B9F97ED397726A4E89E3FBF95CF.app1?art_id=121067&cat_id=119127. [in Russian]
4. IT market: results of 2014, forecasts for 2015. Retrieved from <http://itvesti.com.ua/analitica/blesk-i-nishcheta-otechestvennogo -it-rynka-itogi-2014-goda-prognozy-na-2015>. [in Russian]
5. *Castells M.* (1996-1998). The Information Age: Economy, Society and Culture. UK, Oxford: Blackwell Publishers. Russian translation ed. by O. Shkaratan. Moscow: GU-VshE, 2000. [in Russian]
6. *Lytvyn A.* (2011). Development trends of the world it-market. Retrieved from <http://eir.pstu.edu/bitstream/handle/123456789/4299/crp.132.-pdf?sequence=1>. [in Ukrainian]
7. National information space of Ukraine: problems of formation and state regulation: Analytical Report. Retrieved from <http://www.niss.gov.ua/articles/1472/>. [in Ukrainian]
8. *Chukhno A.* (2011). Combining the industrial market and information post-industrial types of development: theory and practice. Ukraine, K: KNEU. [in Ukrainian]
9. *Hoso Asahi, Umesao Tadao.* (1963). *Joho sangyo ron.* Information Industry Theory: Dawn of the Coming Era of the Ectodermal Industry. Tokyo.: VP.
10. *Machlup F.* (1962). The Production and Distribution of Knowledge in the United States. NJ.: Princeton.
11. *Porat M.U.* (1977). The information economy: Definition and Measurement. – Washington DC: Unated States Department of Commerce.